

ський історик. – 2003. – Ч. 1-5 (156-160). – С. 156.

²⁴ ЦДАВОВ України. – Ф. 5235. – Оп. 1. – Спр. 2173. – Арк. 5.

²⁵ Сенотаф. – Торонто, 1962. – С. 24.

²⁶ Білон П. Спогади. – Пітсбург, 1952. – С. 137.

²⁷ Битинський М. Українські військові відзначення // Вісті комбатанта. – 1968. – № 1. – С. 18.

²⁸ Битинський М. Українські військові відзначення // Вісті комбатанта. – 1968. – № 3. – С. 44.

²⁹ Битинський М. Українські військові відзначення // Вісті комбатанта. – 1968. – № 3. – С. 47.

³⁰ Український воєнно-історичний інститут // Вісті комбатанта. – 1968. – № 1. – С. 54.

³¹ ЦДАВОВ України. – Ф. 5235. – Оп. 1. – Спр. 2175. – Арк. 2.

ОКСАНА ПИЛАТ

Львівський національний університет ім. І. Франка

Львів

ПИТАННЯ ЕМІГРАЦІЇ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЕМЕНА ВІТИКА

В II половині XIX ст. всю Україну, в тому числі і Галичину, охопив демографічний бум. Місцева промисловість не змогла забезпечити всіх робочими місцями, а на селі і надалі зростало безземелля. Зростало безробіття. Таке явище досягло значних масштабів, що призвело до здешевлення робочої сили. Тяжкі умови проживання змушували людей покидати рідну землю і шукати кращої долі на чужині.

Так, наприкінці XIX ст. почалась масова еміграція українських селян переважно до Канади, США, Бразилії, Аргентини, Австралії. На сезонні, здебільшого сільськогосподарські роботи, виїздили до країн Західної Європи та Росії. Еміграція відбувалася в жахливих умовах. Дуже часто переселенців затримувала поліція, їх грабували корабельні компанії, не кажучи вже про злигодні, що очікували їх на чужих землях.

Австрійський уряд не дотримувався послідовної політики в еміграційному питанні, він навіть забороняв еміграцію, наказував не пропускати емігрантів через кордон, ув'язнював. Але ці та інші заходи, що провадилися австрійською владою, не зупинили процес еміграції.

Проблема еміграції українського селянина була актуальною і в діяльності політичних партій східної Галичини та їх лідерів. Однак ця проблема не займала значного місця в діяльності УСДП, оскільки дана партія більше зусиль спрямовувала на роботу серед міського пролетаріату. Тільки починаючи з 1906 р., тобто після прийняття аграрної програми, проблема трудової еміграції опинилася в центрі уваги

Певне місце еміграційному питанню приділяв у суспільно-політичній діяльності один із лідерів УСДП, депутат австрійського парламенту С. Вітик. Так, вже в період своєї першої депутатської каденції (1907 – 1911 рр.) він порушував цю проблему у парламентській промові, в якій звернув увагу на причини еміграції, до яких відніс ряд невітлених законів, що були прийняті не на користь простого народу, серед них еміграційний закон².

У вересні 1907 р. С. Вітика було запрошено взяти участь у Штутгартському соціалістичному конгресі, який розглядав проблеми еміграції та імміграції. Його проведення стало надзвичайно важливим моментом для вирішення цих проблем. С. Вітик, виступаючи на конгресі, акцентував увагу на питання еміграції українських селян до Америки. Він, зокрема, різко розкритикував політику щодо створення перешкод на шляху емігрантів та вказав на ряд способів, що мали полегшити їх переїзд. На конгресі була ухвалена резолюція, що стосувалась боротьби із транспортними фірмами та компаніями, що значно збагачувались на емігрантах та “визискували” їх. Дану резолюцію підтримували делегати із США та Австралії³. У тому ж році С. Вітик зробив запит до президента – міністрів з вимогою, щоб уряд взяв під опіку галицьких емігрантів, які піддаються визиску пруськими поміщиками⁴.

На III конгресі УСДП в травні 1909 р. було прийнято резолюцію: домагатися закону, який рішуче забороняв би імміграцію штрейкбрехерів та законтракованих робітників: домагатися, щоб парламент розглянув питання про прийняття закону щодо охорони емігрантів. С. Вітик докладав чимало зусиль, аби втілити рішення конгресу в реальність. Про це свідчить його неодноразові виступи на засіданнях Державної Ради⁵.

Значне місце С. Вітик приділив питанню еміграції, виступаючи в березні 1910 р. в австрійському парламенті. Він назвав дану проблему однією із найважливіших та навів ряд прикладів, вказавши, що щорічно із Австро-Угорщини до США та інших держав переселяється 350 тисяч осіб, в тому числі з території Австрії 150 тисяч. За даними Леопольда Каро, зауважив С. Вітик, у 1906 р. з Австрії емігрувало біля 60 тисяч поляків, 30 тисяч українців, 13 тисяч чехів, 19 тисяч євреїв. У своїй доповіді С. Вітик не залишив поза увагою умови проживання емігрантів, наголосивши, що вони переживають “правдиві муки”. Він, зокрема, сказав, що недавно до Галичини із Пруссії повернулися босими близько 150 заробітчан. Тому він звернувся до парламенту з проханням розглянути еміграційне питання одним із перших, оскільки про долю емігрантів, а також про робітників, що переїхали до Пруссії, австрійський уряд зовсім не дбав⁶. Але, на жаль, вирішення даного питання було відкладено на тривалий час.

Еміграційне питання було одним із важливих і в другий період

парламентської діяльності С. Вітика. У своїй промові, виголошеній 11 грудня 1911 р., депутат, зокрема, наголошував, що американський мільярдер Картежі дотримувався думки, в основі якої лежало збагачення Америки завдяки робітникам з Європи, і зауважував, що з 1901 – 1905 рр. з Австро-Угорщини до Північної Америки виїхало біля 1 млн. людей. С. Вітик вважав, що українські емігранти і надалі залишилися значним джерелом прибутку для торгівельних агентів, фірм, власників кораблів та заморських промислових підприємців. Саме через них українські селяни нерідко потрапляли у безвихідне становище, з якого важко було знайти вихід, насамперед через відсутність відповідного законодавства. С. Вітик наголошував, що уряду необхідно звернути увагу на долю емігрантів, особливо на торгівлю українськими дівчатами, переправляючи їх із Галичини до Аргентини та Бразилії, що було неподходячим явищем. Не обминув депутат і жахливих умов проживання емігрантів, наголосивши, що їм нерідко доводилось “...спати разом, як худоба, на солоні, що лежала розстелена на землі...”, та вказав, що “теперішні бараки, то терена всіляких хвороб”. Для надання допомоги емігрантам С. Вітик пропонував створити спеціальні комітети, що захищали б людей на випадок хвороби та непрацездатності. Радив також заснувати еміграційний уряд, у компетенції якого було б ведення статистичних даних, контроль за діяльністю торгівельних агентів, власників кораблів. Його завданням було би також дослідити, чи відповідають емігранти “...еміграційним приписам інших країв”. Водночас С. Вітик пропонував створити спеціальну організацію, яка б безплатно надавала інформацію агентам та особам, що планували емігрувати. А для вирішення цих та інших проблем повинен існувати еміграційний закон, якого не було прийнято лише в Австрійській та Російській імперіях⁷. Умови, в яких перебували українські емігранти, робили з людей справжніх “невільників”, – зауважував у своїй промові С. Вітик⁸.

26 березня 1912 р. у Відні відбувалася еміграційна нарада, на яку запросили науковців та представників політичних партій. Присутніми були також українські селяни, котрі проживали і працювали на чужині. З галицьких послів участь в еміграційній нараді взяли С. Вітик та І. Дашинський. У своїй доповіді С. Вітик запропонував оголошувати списки українських жінок, аби вони не потрапляли в руки “гендлярів живим товаром”⁹. Причому він наголосив, що оголошення списків про кількість емігрантів не повинні обходити австрійську владу стороною. Депутат також вважав, що емігранти перед від'їздом з Галичини повинні бути обізнані із кліматичними умовами тієї чи іншої країни, умовами проживання, характером запропонованої роботи тощо. Еміграційний уряд вважав С. Вітик, мали б очолити вихідці із Галичини, оскільки із кожних 100 австрійських емігрантів 80 були галичанами¹⁰.

В травні 1912 року С. Вітик у черговий раз у своїй доповіді помітне місце приділив питанню вирішення еміграційних проблем. Доповідач зауважував, що Австрія залишалася єдиною державою Європи, яка не

мала власного закону про охорону емігрантів, хоча була першою державою в еміграційному русі. Він наголошував, що прийняття еміграційного закону необхідне найближчим часом насамперед для попередження торгівлі живим товаром, переважно “дівчатами з Галичини до Бразилії...”. Водночас депутат вважав, що переїзд з однієї країни до іншої був досить небезпечною справою, про це, зокрема, свідчить загибель корабля “Титанік”, на якому з-поміж пасажирів III класу лише деяким поталанило вижити. Тому для їх безпеки обов’язково мав існувати закон, що надавав би матеріальну допомогу емігрантам на випадок смерті на користь їх родини. Депутат висловив думку про те, що українські політики зможуть бути спокійнішими за долю своїх емігрантів лише тоді, коли будуть виконані ці та інші побажання¹¹.

Треба зазначити, що С. Вітик не випадково досить багато уваги приділяв проблемі еміграції. Йому самому протягом усього життя доволі часто приходилось емігрувати за кордон. Тому С. Вітику були відомі ті перешкоди та небезпека, що стояли на дорозі емігрантів. В роки Першої світової війни С. Вітик емігрував до Відня, де зіткнувся з багатьма незручностями. В цей час у Відні, крім відомих галицьких громадсько-політичних діячів (Я. Остапчука, А. Чернецького, М. Ганкевича), перебувало чимало українських робітників, яким доводилось переживати значні утиски¹².

В липні 1919 р. С. Вітик переїхав до тимчасової столиці УНР м. Кам’янець-Подільського¹³, де очолив новостворене Міністерство у справах Західної області УНР, що розгорнуло широку добродійну діяльність по відношенню до втікачів-галичан, які опинились за Збручем без засобів для існування. При Міністерстві було створено спеціальний департамент, що займався їх працевлаштуванням, надавав житло, їжу. За даними офіційної газети “Галицький голос”, завдяки зусиллям діячів даного Міністерства з липня по серпень 1919 р. було зареєстровано близько 5, 5 тисяч біженців з Галичини, з яких 250 отримали роботу, 900 чоловік мали можливість проживати на квартирах м. Кам’янець-Подільського. До 15 серпня люди отримали 750 безплатних обідів, а всього за час існування Міністерства їм було видано 4 878 обідів¹⁴. Однак, вже у вересні 1919 р. було прийнято закон про скасування Міністерства, який передбачалось реалізувати до 20 жовтня, але Міністерство проіснувало значно довше¹⁵. Закон про скасування Міністерства та утворення Комітету з питань допомоги втікачам-галичанам підписали голова уряду УНР І. Мазепа та С. Вітик¹⁶.

Вдруге на еміграції у Відні С. Вітик опинився наприкінці 1919 р., де відчував необхідність у товариській та матеріальній підтримці¹⁷. Але у листах, адресованих з Відня, С.Вітик не жалівся про своє важке матеріальне становище, а намагався якось допомогти своїм знайомим, особливо тим, котрим потрібно було дбати про свої родини. Цей факт свідчив про те, що С.Вітик не був байдужим до чужого горя.

В середині 1925 р. С. Вітик, як ряд інших галицьких діячів, переї-

хав на радянську Україну, зокрема, проживав у м. Харкові, звідки старався підтримувати зв'язки зі своїми колишніми однодумцями, в тому числі з М. Ганкевичем¹⁸. Отже, як бачимо, еміграційне питання порівняно часто торкалося і особистої долі С. Вітика. Тому закономірністю було те, що у своїй діяльності, в основному парламентській, С. Вітик значну увагу приділяв процесу еміграції. С. Вітик намагався захищати українських емігрантів від негативних моментів у їх переїзді за кордон та тих труднощів, що очікували їх там, переважно на основі своїх промов. Але, на жаль, С. Вітик не завжди наполягав на їх вирішенні і твердо не стояв на позиції розв'язання даної проблеми, хоча порушував важливі питання та пропонував вихід із складних ситуацій. Його ідеї щодо еміграційного питання не були втілені в реальність, і першопричиною цього явища стало неприйняття законодавства, що допомогло б захистити емігрантів.

Примітки:

¹ Качараба С., Рожик М. Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини у 1890 – 1914 рр. – Львів, 1995. – С. 47.

² Вітик С. Українсько-польська справа в австрійському парламенті. – б.м., 1908. – С. 43; С. Вітик. Промова посла тов. Семена Вітика. – Львів, 1908. – С. 8.

³ Штутгартський конгрес // Земля і воля. – Львів, 1907. – 19 верес.

⁴ Качараба С., Рожик М. Українська еміграція... – С. 47; Земля і воля. – 1907. – 20 груд.

⁵ Качараба С., Рожик М. Українська еміграція... – С. 47; Земля і воля. – 1911. – 30 груд.

⁶ Промова посла тов. Семена Вітика, виголошена в парламенті дня 3 марта 1910 р. // Земля і воля. – Львів, 1910. – 11 березня; Парламент // Свобода. – Львів, 1910. – 10 берез.

⁷ Промова посла тов. Семена Вітика, виголошена в парламенті дня 3 марта 1910 р. // Земля і воля. – Львів, 1910. – 11 берез.; Парламент // Свобода. – Львів, 1910. – 10 берез.

⁸ Промова посла тов. Семена Вітика, виголошена під час бюджетової дискусії в австрійському парламенті дня 11 грудня 1911 р. Еміграція // Земля і воля. – Львів, 1911. – 30 груд.; Промова посла тов. Семена Вітика, виголошена під час бюджетової дискусії в австрійському парламенті дня 11 грудня 1911 р. (продовж.) Еміграція // Голос Підкарпаття. – Дрогобич. – 1912. – 19 січн.

⁹ Еміграційна анкета // Голос Підкарпаття. – Дрогобич, 1912. – 11 квіт.

¹⁰ Еміграційна анкета // Земля і воля. – Львів, 1912. – 4 квіт.

¹¹ В справі еміграції // Вперед. – Львів, 1912. – 28 трав.

¹² На еміграції // Нова громада / За ред. С. Вітика. – Відень, 1923.

– Ч. I. – С. 105-106, Ч. 3-4. – С. 191; Чернецький А. Спомини з мого життя. – Київ: Основні цінності, 2001. – С. 46.

¹³ Бірчак В. Як соціалісти будували державу. (Спогад) // Вістник. – Львів, 1935. – Р. III. – С. 796.

¹⁴ Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії. – К.: Основні цінності, 2004. – С. 111; 3 Міністерства Галицьких Справ // Галицький голос. – 1919. – 4 верес. – С. 3.

¹⁵ Наші стремління // Боротьба. – 1919. – 19 жовт. – С. 1; Лозинський М. Галичина в рр. 1918 – 1920. – Відень, 1922. – С. 171.

¹⁶ Ухвалений Кабінетом Народніх Міністрів Закон // Галицький голос. – 1919. – 12 жовт. – С. 2.

¹⁷ Бірчак В. Демагогія // Вістник. – Львів, 1936. – Р. IV. – С. 504.

¹⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2258. – Арк. 17, 19-20, 21-22.

Юлія Назарук

Київський національний лінгвістичний університет
Київ

ДРУГА ЕМІГРАЦІЙНА ДОБА ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА СКОРОПИСА-ЙОЛТУХОВСЬКОГО (НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ)

Відомий український громадсько-політичний діяч доби Української революції 1917 – 1920 рр. Олександр Філаретович Скоропис-Йолтуховський присвятив значну частину своїх молодих років боротьбі з російським самодержавством. Приєднавшись у 1900 р. до Революційної Української Партії, а пізніше ставши членом Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) та соціал-демократичної “Спілки”, він невдовзі виїжджає за кордон, де займається активною революційною діяльністю (це була власне його перша еміграційна доба життя). Повернувшись до України в часі Першої російської революції, О. Скоропис-Йолтуховський взяв діяльну участь у підбурюванні селян до антиурядових виступів, за що був арештований та просидів в ув'язненні 33 місяці, після чого його було відправлено на заслання в Сибір.

У січні 1910 р. О. Скоропису-Йолтуховському вдається втекти за кордон¹; кілька місяців він перебував у Кракові, відвідуючи місцеву Академію мистецтв, на літо Олександр Філаретович переїхав до Львова, а після цього оселився у Мюнхені, який став його “головним осідком”. У цьому гостинному німецькому місті О. Скоропис “студіював малярство й історію мистецтва, виїжджаючи звідти кількома наворо-